

POVESTEA BANILOR

Liaquat Ahamed a studiat economia la Harvard și Cambridge. A fost manager de investiții timp de douăzeci și cinci de ani. A lucrat la Banca Mondială, în Washington, D.C., și la Fischer Francis Trees and Watts, companie din New York, unde a fost director executiv. În prezent este consultant la mai multe fonduri speculative, printre care Rock Creek Group și Rohatyn Group, director al Aspen Insurance Co. și membru al consiliului de administrație al Brookings Institution.

LIAQUAT AHAMED
**STĂPÂNII
FINANTELOR**
CEI PATRU BANCHERI
CARE AU RUINAT LUMEA

Traducere din engleză de
DANA-LIGIA ILIN

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecția „Povestea banilor“ este coordonată de Ștefan Liiceanu.

Redactor: Mona Antohi

Coperta: Angela Rotaru

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corectori: Iuliana Glăvan, Ioana Vilcu

DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Liaquat Ahamed

Lords of Finance: The Bankers Who Broke the World

Copyright © Liaquat Ahamed, 2009

All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form. This edition published by arrangement with The Penguin Press, a member of Penguin Group (USA) Inc.

Credite fotografice:

P. 12: J. Gaiger/ Hulton Archive/ Getty Images; pp. 42, 52 și 146:

© Bettmann/ Corbis; p. 66: Banque de France – Anonyme; pp. 224 și 266:

Federal Reserve Bank of New York; p. 318: MPI/ Hulton Archive/

Getty Images; p. 360: Hulton Archive/ Getty Images; p. 437:

Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/ Art Ressource, N.Y.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

AHAMED, LIAQUAT

Stăpânii finanțelor: cei patru bancheri care au ruinat lumea / Liaquat Ahamed;

trad.: Dana-Ligia Ilin. – București: Humanitas, 2014

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-50-4254-7

I. Ilin, Dana-Ligia (trad.)

336(100):929

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Pentru Meena

Cuprins

Introducere	13
I. FURTUNĂ DIN SENIN (August 1914)	
1. Prolog	29
2. Un om ciudat și singuratic	32
3. Tânărul vrăjitor	41
4. Un om pe care te poți bizui	51
5. <i>L'Inspecteur des finances</i>	65
6. Generalii banilor	75
II. DUPĂ POTOP (1919–1923)	
7. Inspirații nebunești	97
8. Unchiul Shylock	124
9. O relicvă barbară	145
III. CINE SEAMĂNĂ IARĂȘI VÂNT... (1923–1928)	
10. O punte între haos și speranță	169
11. Șansa oferită de Dawes	181
12. Ministrul de finanțe de aur	202
13. <i>La Bataille</i>	223
14. Primele rafale de vânt	248
15. O dușcă de whisky	267
IV. ...CULEGE O NOUĂ FURTUNĂ (1928–1933)	
16. În vârtej	283
17. Curățarea putregaiului	319
18. Probleme cu magnetoul	343

19. Un francțiror pe coverta lumii	361
20. Cățușe de aur	386

V. CONSECINTELE (1933–1944)

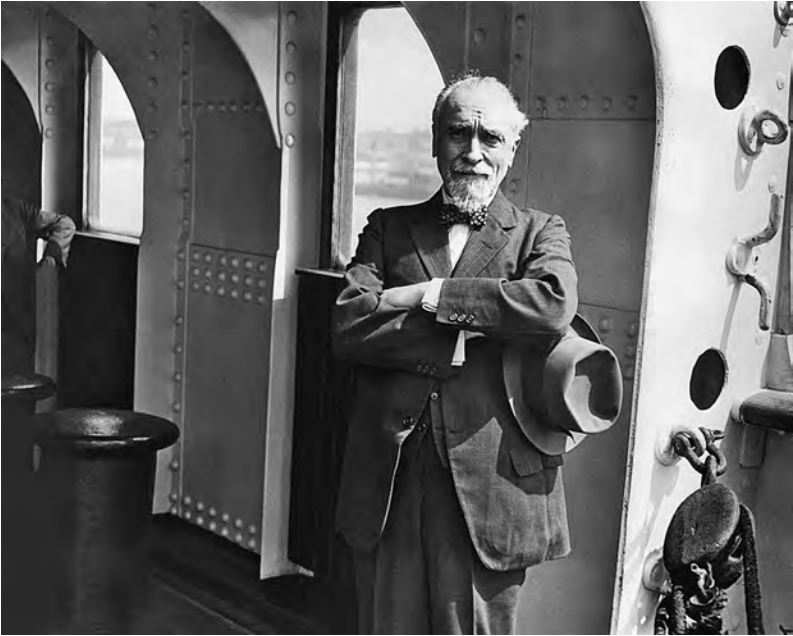
21. Etalonul-aur la macheală	413
22. Caravana își vede de drum	436
23. Epilog	454
Mulțumiri	463
Note	465
<i>Note și comentarii</i>	491
Bibliografie	495
Indice	509

Figuri

1. Prețurile de consum: 1913–1924	149
2. Rezervele de aur: 1913–1923	152
3. Prețurile angro din SUA și Marea Britanie: 1910–1933	204
4. Prețurile acțiunilor și profiturile instituționale din SUA: 1900–1926	250
5. Prețurile acțiunilor și profiturile instituționale din SUA: 1922–1936	284
6. Rezervele de aur: 1928–1932	346
7. Creditul bancar din SUA: 1922–1936	357
8. Producția industrială: 1925–1936	438

*Nu citiți istorie – nimic altceva decât biografii,
căci aceasta este viața fără teorie.*

BENJAMIN DISRAELI, *Contarini Fleming*

Montagu Norman pe Duchess of York, 15 august 1931

Introducere

Pe 15 august 1931 a fost dat următorul comunicat de presă: „Guvernatorul Băncii Angliei a fost afectat de excepționala tensiune la care a fost expus în ultimele luni. În urma sfatului medicului, a renunțat la orice activitate și a plecat în străinătate ca să se odihnească și să schimbe aerul.“ Guvernatorul era Montagu Collet Norman, D.S.O. – dat fiind că refuzase în repetate rânduri titlul nobiliar, nu era, așa cum presupunea multă lume, sir Montagu Norman sau lordul Norman, însă era foarte mândru de acest D.S.O. care apărea după numele său –, Distinguished Service Order, a doua decorație, ca importanță, dintre cele pe care le putea primi un ofițer pentru vitejie.

În general, Norman era prudent cu presa și devenise odios pentru că făcea tot ce-i stătea în puteri ca să scape de reporterii băgăreți – călătorea dându-se drept altcineva; sărea din tren; ba chiar o dată s-a furișat de pe un vapor coborând pe scara de frânghie pe marea zburciurnată de furtună. Totuși, de astă dată, pe când se pregătea să se îmbarce pe vasul de linie *Duchess of York*, care îl ducea în Canada, a fost neobișnuit de comunicativ. Cu acel talent pentru atenuarea faptelor care era atât de firesc la cei din clasa și țara sa, le-a declarat reporterilor îngrămădiți pe chei: „Simt că am nevoie de odihnă, pentru că în ultima vreme am avut o perioadă foarte grea. Nu m-am simțit atât de bine cât mi-aș fi dorit, și cred că o călătorie cu nava asta minunată o să-mi priască.“¹

Fragilitatea stării lui mentale era de multă vreme un secret cunoscut în cercurile financiare. Puțini din rândul publicului cunoșteau adevărul – că în ultimele două săptămâni, pe când criza financiară mondială intrase în crescendo, iar sistemul bancar european se clătina în pragul prăbușirii, guvernatorul nu putuse lucra din pricina unei

depresii provocate de stresul extrem. Prin urmare, comunicatul de presă al Băncii, reprodus în ziare de la San Francisco până la Shanghai, a fost un mare șoc pentru investitorii de pretutindeni.

Este greu ca după atâția ani să prezentăm puterea și prestigiul lui Montagu Norman din perioada interbelică – numele lui nu are prea mare răsunset în zilele noastre. Dar în acea vreme era considerat cel mai influent reprezentant al unei bănci centrale din lume – după cum spunea *New York Times*, „monarhul unui imperiu invizibil”². Pentru Jean Monnet, nașul Uniunii Europene, Banca Angliei (Bank of England) era pe atunci „fortăreața fortărețelor”³, iar „Montagu Norman era bărbatul care cârmuia fortăreața. Era redutabil”.

În deceniul precedent el și conducătorii celorlalte trei bănci centrale principale făcuseră parte din ceea ce ziarele porecliseră „cel mai exclusivist club din lume”⁴. Norman, Benjamin Strong de la Banca Rezervei Federale (Federal Reserve Bank) din New York, Hjalmar Schacht de la Reichsbank și Émile Moreau de la Banca Franței (Banque de France) alcătuiau un cvartet de bancheri centrali care s-au apucat să reconstruiască mecanismul financiar global după Primul Război Mondial.

Însă pe la mijlocul anului 1931 Norman a rămas singurul dintre cei patru de la început. Strong murise în 1928, la cincizeci și cinci de ani, Moreau se pensionase în 1930, iar Schacht își dăduse demisia în 1930, în urma unei dispute cu propriul guvern, și flirta cu Adolf Hitler și Partidul Nazist. Și astfel mantaua conducerii lumii financiare căzuse pe umerii acestui englez pitoresc, dar enigmatic, cu surâsul său „poznaș”, aerul teatral de mister, barba gen Van Dyke și costumul de conspirator: pălărie cu borul lat, capă care flutura după el și ac de cravată cu smarald scânteietor.

Faptul că bancherul principal cel mai important din lume avea o cădere nervoasă în vreme ce economia globală se afunda și mai mult în al doilea an al unei crize fără precedent pica foarte prost. Producția din aproape toate țările se prăbușise – în Statele Unite ale Americii și Germania, care fuseseră lovite cel mai rău, scăzuse cu 40%. Fabricile din întreaga lume industrială – de la fabricile de automobile din Detroit până la oțelăriile din Ruhr, de la țesătoriile de mătase din Lyon până la șantierele navale din Tyneside – erau închise sau lucrau doar cu o parte din capacitatea lor. În fața cererii care se reducea, firmele scăzuseră prețurile cu 25% în cei doi ani de la începerea prăbușirii.

Armata de șomeri bântuia acum orașele mici și mari ale națiunilor industrializate. În Statele Unite ale Americii, cea mai mare economie din lume, circa 8 milioane de bărbați și femei, aproape 15 % din forța de muncă, rămăseseră fără loc de muncă. Alte 2,5 milioane în Marea Britanie și 5 milioane în Germania, a doua și a treia dintre cele mai mari economii din lume, se alăturaseră cozilor formate de șomeri. Dintre cele patru mari puteri economice, doar Franța părea să fie întru câțva apărată de ravagiile furtunii care mătura lumea, dar până și ea începea acum să o ia pe o pantă descendentă.

Cete de tineri și adulți șomeri tândăleau pe la colțurile străzilor, prin parcuri, baruri și cafenele. În vreme ce tot mai mulți oameni erau dați afară din serviciu și nu-și mai permiteau o locuință acceptabilă, mahalale sumbre, pline de cocioabe înghebate din lăzi, tablă, bidoane de unsoare, prelate și chiar carcace de mașini, se iviseră în orașe ca New York și Chicago – apăruse o tabără chiar și în Central Park. Colonii improvizate asemănătoare erau presărate la marginea orașelor Berlin, Hamburg și Dresda. În Statele Unite ale Americii, milioane de rătăcitori care fugeau de pacostea sărăciei din orașe porniseră în căutarea vreunui fel – oricărui fel – de muncă.

Șomajul a dus la violență și revoltă. În Statele Unite ale Americii au izbucnit răzmerițe din pricina hranei în Arkansas, Oklahoma și în statele centrale și sud-vestice. În Marea Britanie minerii au intrat în grevă, urmați de muncitorii din filaturile de bumbac și de țesători. Berlinul era aproape într-o stare de război civil. În timpul alegerilor din septembrie 1930, naziștii, folosindu-se de temerile și frustrarea șomerilor și dând vina pe oricine altcineva – Aliații, comuniștii și evreii – pentru sărăcia din Germania, au câștigat aproape 6,5 milioane de voturi, sporindu-și numărul de locuri din Reichstag de la 12 la 107 și ajungând al doilea mare partid parlamentar, după social-democrați. Între timp, pe străzi, bandele naziste și comuniste se încăierau zilnic. Aveau loc lovituri de stat în Portugalia, Brazilia, Argentina, Peru și Spania.

Acum cea mai mare amenințare economică venea de la sistemul bancar care se prăbușea. În decembrie 1930, Bank of United States, care, în ciuda numelui, era o bancă particulară, fără statut oficial, s-a prăbușit – cel mai mare faliment al unei bănci din istoria SUA, înghețând vreo 200 de milioane de dolari americani din fondurile depunătorilor. În mai 1931 cea mai mare bancă din Austria, Credit Anstalt, al cărei proprietar era nici mai mult, nici mai puțin decât familia Rothschild, cu activ de 250 de milioane de dolari americani, și-a încetat

activitatea. Pe 20 iunie președintele Herbert Hoover a anunțat un moratoriu de un an pe toate plățile datoriilor și compensațiilor legate de război. În iulie Danatbank, cea de-a treia ca mărime din Germania, s-a prăbușit, stârnind un asediu asupra ghișeelor din întregul sistem bancar german și o avalanșă de bani scoși din țară. Cancelarul, Heinrich Brüning, a declarat suspendarea activității bancare, a limitat sumele pe care cetățenii germani puteau să le retragă din conturile lor și a suspendat plățile pe termen scurt ale datoriilor Germaniei față de alte țări. Mai târziu, în aceeași lună, criza a ajuns până în City¹ din Londra, care, după ce împrumutase Germaniei sume mari, se trezea acum cu returnarea blocată. Dintr-odată, puși în fața unei perspective inimaginabile mai înainte, ca Marea Britanie însăși să nu-și poată îndeplini obligațiile, investitorii din întreaga lume au început să-și retragă fondurile de la Londra. Banca Angliei a fost silită să împrumute 650 de milioane de la bănci din Franța și Statele Unite ale Americii, inclusiv Banca Franței și Banca Rezervei Federale din New York, pentru a împiedica dispariția totală a rezervelor sale de aur.

În vreme ce cozile șomerilor se lungeau, băncile își închideau ușile, prețurile produselor fermierilor se prăbușeau și fabricile se închideau, se vorbea despre Apocalipsă. Pe 22 iunie, renumitul economist John Maynard Keynes a spus în fața unui public din Chicago: „Suntem astăzi în miezul celei mai mari catastrofe – cea mai mare catastrofă datorată în întregime unor cauze economice – a lumii moderne. Mi s-a spus că, după părerea Moscovei, aceasta este ultima criză a capitalismului, culminantă, și că ordinea noastră socială actuală nu-i va supraviețui.”⁵ Istoricul Arnold Toynbee, care știa destule despre creșterea și căderea civilizațiilor, a scris în comentariul anual al evenimentelor din anul respectiv pe care îl făcea pentru Royal Institute of International Affairs: „În 1931 bărbați și femei din întreaga lume se gândeau în mod serios și discutau sincer posibilitatea ca sistemul social occidental să se năruie și să nu mai funcționeze.”⁶

În timpul verii a apărut în presă o scrisoare pe care Montagu Norman i-o scrisese cu câteva luni înainte omologului său de la Banca Franței, Clément Moret. „Dacă nu se iau măsuri drastice pentru a-l salva, sistemul capitalist din întreaga lume va fi distrus în răstimp de un an”⁷, declara Norman, adăugând, pe tonul arțăgos pe care li-l rezerva francezilor, „Aș vrea ca această prezicere să fie păstrată, pentru

¹ Notele marcate cu cifre romane îi aparțin editorului și se găsesc în capitolul „Note și comentarii” (pp. 491–494) (*n.red.*).

referiri ulterioare“. Se zvonea că înainte de a pleca să-și petreacă în Canada convalescența insistase să se emită carnete de tichete, pentru eventualitatea în care țara ar fi revenit la troc, după o prăbușire monetară generală în Europa.⁸

În general, în momentele de criză bancherii centrali cred că este prudent să urmeze povața pe care de veacuri întregi le-o dau mamele copiilor lor: „Dacă n-ai nimic bun de zis, mai bine taci.“ Astfel se evită veșnica dilemă cu care se confruntă oficialitățile din domeniul finanțelor în momentele de panică – pot să fie sincere în declarațiile lor publice, alimentând astfel frenezia, ori pot încerca să fie liniștitoare, ceea ce implică de obicei recurgerea la pure neadevăruri. Faptul că un om aflat în poziția lui Norman accepta să vorbească deschis despre prăbușirea civilizației occidentale era un semnal limpede că, în fața „viscolului economic“, conducătorii domeniului monetar rămăseseră fără soluții și erau gata să se declare învinși.

Norman nu era doar cel mai eminent bancher din lume; oamenii de finanțe și oficialitățile de toate culorile politice îl admirau pentru tăria de caracter și pentru discernământ. În acel bastion al plutocrației, partenerii de la House of Morgan, de exemplu, sfaturile lui Norman erau cele mai apreciate – asociatul principal al firmei, Thomas Lamont, avea să-l declare mai târziu cel mai înțelept om pe care-l întâlnește vreodată.⁹ La celălalt capăt al spectrului politic, ministrul de finanțe britanic, Philip Snowden, socialist înfocat, care adesea prezisese el însuși prăbușirea capitalismului, scria debordând de entuziasm că Norman „ar fi putut să pășească afară din tabloul celui mai chipeș curtean care a fericit vreodată curtea unei regine“¹⁰, că „simpatia lui față de suferința națiunilor este la fel de duioasă ca aceea a unei femei față de pruncul ei“ și că are „din belșug calitate de a inspira încredere“.

Norman era reputat pentru perspicacitatea sa economică și financiară deoarece avusese dreptate în multe privințe. De la sfârșitul războiului se împotrivi cu înfocare cererii de despăgubiri de la Germania. Pe tot parcursul anilor '20 a tras semnalul de alarmă că lumea începea să nu mai aibă rezerve de aur. De timpuriu a lansat avertismente despre pericolul bulei bursiere din Statele Unite.

Însă câteva voci singuratice susțineau că el și politicile pe care le adoptase, mai ales credința lui rigidă, aproape teologică, în beneficiile etalonului-aur, purtau vina pentru catastrofa economică abătută asupra Occidentului. Una dintre voci era a lui John Maynard Keynes. Alta era a lui Winston Churchill. Cu câteva zile înainte de plecarea lui Norman în Canada, în concediul silit, Churchill, care își pierduse

cea mai mare parte a economiilor cu doi ani înainte, în crahul de pe Wall Street, i-a scris de la Biarritz prietenului său, fost ministru, Eddie Marsh: „Toți cei pe care îi întâlnesc par vag alarmați că e pe cale să se întâmple ceva cumplit în finanțe. [...] Dacă lucrurile vor sta astfel, sper să-l spânzurăm pe Montagu Norman. Cu siguranță voi depune mărturie împotriva lui.”¹¹

Prăbușirea economiei mondiale din 1929 până în 1933 – numită acum pe drept cuvânt Marea Criză – a fost evenimentul economic fundamental al secolului XX. Nici o țară n-a fost cruțată; mai bine de zece ani a atârnat asupra lumii starea de rău pe care a adus-o, otrăvind toate aspectele vieții sociale și materiale și distrugând viitorul unei generații întregi. Din ea au izvorât harababura din Europa în „deceniul josnic, necinstit” al anilor '30, ascensiunea lui Hitler și a nazismului și, în cele din urmă, alunecarea unei mari părți a globului în cel de-al Doilea Război Mondial, și mai crâncen decât primul.

Povestea căderii din perioada de înflorire dezlănțuită a anilor '20 în Marea Criză poate fi spusă în multe feluri. În această carte am să o povestesc privind peste umerii celor care conduceau cele patru bănci centrale principale ale lumii: Banca Angliei, Sistemul Rezervei Federale, Reichsbank și Banca Franței.

Când s-a terminat Primul Război Mondial, în 1918, printre nenumăratele lui victime s-a numărat și sistemul financiar mondial. În ultima jumătate a secolului XIX a fost construit un mecanism complicat al creditului internațional, cu sediul la Londra, care avea la bază etalonul-aur și aducea cu el o remarcabilă expansiune a comerțului și a prosperității pe tot globul. În 1919, mecanismul era distrus. Marea Britanie, Franța și Germania se aflau în pragul falimentului, cu economiile împovărate de datorii, cu populația sărăcită de prețurile mereu mai mari, cu moneda națională în cădere. Doar Statele Unite ale Americii au ieșit din război mai puternice în plan economic.

Pe atunci guvernele credeau că este cel mai bine ca problemele financiare să fie lăsate în seama bancherilor; așadar, sarcina restabilirii finanțelor mondiale a ajuns în mâinile băncilor centrale ale celor patru mari puteri supraviețuitoare: Marea Britanie, Franța, Germania și Statele Unite ale Americii.

Cartea de față urmărește eforturile acestor bancheri centrali de a reconstrui sistemul financiar internațional după Primul Război Mondial. Arată cum, pentru o scurtă perioadă, la mijlocul anilor '20, se părea că au reușit: monedele lumii erau stabilizate, capitalul a

început să curgă liber pe glob și s-a reluat creșterea economică. Dar sub poleiala de prosperitate a orașelor în plină dezvoltare au început să apară fisuri, iar etalonul-aur, despre care toți crezuseră că va oferi acoperire stabilității, s-a dovedit a fi o cămașă de forță. Ultimele capitole ale acestei cărți prezintă eforturile frenetice și în cele din urmă zadarnice ale bancherilor centrali de a împiedica economia mondială să o ia în jos pe spirala Marii Crize.

Anii '20 au fost o epocă, la fel ca în zilele noastre, în care bancherii centrali erau investiți cu neobișnuit de multă putere și cu un prestigiu extraordinar. Și este vorba în special de patru bărbați care au dominat această poveste: la Banca Angliei era nevroticul și enigmaticul Montagu Norman; la Banca Franței era Émile Moreau, xenofob și bănuitor; la Reichsbank era rigidul și arogantul, dar și strălucitorul și seducătorul Hjalmar Schacht; și, în fine, la Banca Rezervei Federale din New York era Benjamin Strong, a cărui poleială de energie masca un om profund rănit și încărcat cu o povară prea grea.

Într-o mare parte a deceniului, aceste patru personaje au fost în miezul evenimentelor. Viețile și carierele lor oferă o fereastră caracteristică spre această perioadă a istoriei economice, care ne ajută să ne concentrăm pe istoria complexă a anilor '20 – întreaga poveste tristă și înveninată a păcii ratate, a datoriilor de război și a despăgubirilor, a hiperinflației, a vremurilor grele din Europa și a belșugului din America, a înfloririi și eșecului care a decurs din ea – la o scară mai umană și mai ușor de cuprins.

Fiecare, în felul său, aruncă lumină asupra spiritului național al epocii sale. Montagu Norman, cu încrederea sa donquijotescă în propria intuiție defectuoasă, întrupa o Mare Britanie înțepenită în trecut, care încă nu se împăcase cu noua sa poziție diminuată în plan mondial. Émile Moreau, cu izolarea și ranchiunele sale, reflecta cu mare precizie o Franță care se răsucise în sine ca să-și lingă rănilor cumplite căpătate în război. Benjamin Strong, omul de acțiune, reprezenta o nouă generație din America, angajată energic în implicarea forței financiare a acesteia în afacerile mondiale. Numai Hjalmar Schacht, cu aroganța sa furioasă, părea în dezacord cu Germania cea slăbită și înfrântă în numele căreia vorbea, cu toate că s-ar putea să fi exprimat pur și simplu un adevăr ascuns despre starea de spirit profundă a națiunii.

Mai există ceva foarte impresionant în contrastul dintre puterea pe care au avut-o cândva acești patru bărbați și dispariția lor aproape completă din paginile istoriei. Pierdute sub molozul timpului, aceste nume odată cunoscute de toată lumea, pe care ziarele le proclamaseră

„cel mai exclusivist club din lume“, pentru majoritatea oamenilor nu mai înseamnă acum nimic.

Anii '20 au fost o perioadă de tranziție. Cortina căzuse peste o epocă, iar cea nouă încă nu începuse. Băncile centrale erau încă entități particulare, și obiectivele lor erau să păstreze valoarea monedei naționale și să readucă liniștea în momentele de panică bancară. De-abia începuseră să adopte ideea că răspund de stabilizarea economiei.

În secolul XIX, guvernatorii Băncii Angliei și Băncii Franței erau personaje obscure, bine cunoscute în cercurile financiare, dar ferite de ochii publicului. În schimb, în anii '20, aproape ca în zilele noastre, bancherii centrali au devenit o țintă principală a atenției publicului. Zvonuri despre hotărârile și întâlnirile lor tainice umpleau zilnic ziarele, în vreme ce ei se confruntau cu aceleași probleme economice ca urmașii lor de astăzi: mișcări spectaculoase la bursă, monedă instabilă și mari fluxuri de capital care se scurg de la un centru financiar la altul.

Însă erau siliți să lucreze în stil vechi, având la dispoziție doar instrumente și surse de informare primitive. Abia începuseră să apară statisticile economice. Bancherii comunicau prin poștă – într-o vreme în care o scrisoare avea nevoie de o săptămână ca să ajungă de la Londra la New York – sau, în situații cu adevărat urgente, prin telegrame. De-abia în ultimele faze ale dramei au putut să ia legătura prin telefon, și chiar și atunci cu oarecare greutate.

Și ritmul vieții era diferit. Nimeni nu lua avionul ca să ajungă în alt oraș. Era epoca de aur a navelor oceanice de linie, când traversarea Atlanticului dura cinci zile și lumea călătorea însoțită de servitori, iar la cină se îmbrăca de gală. Era epoca în care Benjamin Strong, care conducea Banca Rezervei Federale din New York, putea să dispară în Europa câteva luni fără să facă să se înalțe prea multe sprâncene – traversa Atlanticul în mai, își petrecea vara în zigzaguri printre capitalele Europei, consultându-se cu colegii săi, făcea câte un popas la unele dintre cele mai elegante stațiuni balneare și baruri și, în cele din urmă, se întorcea la New York în septembrie.

Lumea în care acționau ei era atât cosmopolită, cât și ciudat de mărginită. Era o societate în care stereotipurile rasiale și naționale erau socotite de la sine înțelese, mai mult ca stări de fapt decât ca prejudecăți, o lume în care Jack Morgan, fiul puternicului Pierpont Morgan, putea să refuze să contribuie la un împrumut acordat Germaniei pe motivul că germanii sunt „oameni de mâna a doua“⁴¹², sau să

se opună numirii evreilor și catolicilor în Consiliul Supraveghetorilor de la Harvard pentru că „un evreu este întotdeauna în primul rând evreu și abia apoi american, și mă tem că un romano-catolic este mult prea adesea în primul rând papistaș și abia apoi american“. Spre sfârșitul secolului XIX, indiferent dacă era vorba despre Londra ori New York, Berlin ori Paris, în domeniul financiar exista o separare importantă. De o parte se aflau marile firme bancare anglo-saxone: J.P. Morgan, Brown Brothers, Barings; de cealaltă parte se aflau conternele evreiești: cele cinci ramuri ale familiilor Rothschild, Lazard, marile bănci evreiești germane Warburg și Kuhn Loeb, și nonconformiștii, ca Sir Ernest Cassel. Cu toate că elita era un pic antisemită, la fel ca foarte mulți oameni din zilele noastre, cele două grupuri se tratau cu un respect prudent. Însă erau cu toții snobi care îi priveau de sus pe intruși. Era o societate care putea fi îngâmfată și mulțumită de sine, indiferentă la problema șomajului sau a sărăciei. Numai în Germania – și aceasta este o parte a poveștii de față – curenții subterani ai prejudecăților au devenit în cele din urmă cu adevărat răuvoitori.

Când am început să scriu despre acești patru bancheri centrali și despre rolul pe care l-a jucat fiecare dintre ei în dirijarea lumii către Marea Criză, se tot ivea un alt personaj, aproape năvălind pe scenă: John Maynard Keynes, cel mai mare economist din generația sa, cu toate că nu avea decât treizeci și șase de ani când a apărut pentru prima oară, în 1919. În timpul fiecărui act al dramei jucate cu atâta trudă, el a refuzat să tacă, insistând să țină cel puțin un monolog, chiar dacă se afla în culise. Spre deosebire de ceilalți, nu era un factor de decizie. În acei ani a fost un simplu observator independent, un comentator. Dar la fiecare răsturnare de situație iată-l acolo, ținând discursuri de pe margine, cu spiritul său jucăuș și necuviincios, cu mintea luminată și veșnic curioasă și, mai presus de toate, cu capacitatea sa remarcabilă de a avea dreptate.

Keynes s-a dovedit a fi un contrapunct util la cei patru în povestea care urmează. Fiecare dintre ei era mare stăpân al finanțelor, portdrapel al unui tradiționalism care părea că îi ține întemnițați. Dimpotrivă, Keynes era ca un tăun, profesor la Cambridge, ajuns milionar prin propriile forțe, editor, jurnalist și autor de bestselleruri, pe cale să se elibereze de consensurile paralizante care aveau să ducă la acel dezastru. Cu toate că era doar cu zece ani mai tânăr decât cei patru magnați, părea că face parte dintr-o generație complet diferită.